

L'alè de Nietzsche en el vitalisme de Joan Maragall

per Bernat Joan i Mari

Encara amb els ressons de les celebracions corresponents al centenari de la mort de Joan Maragall i el cent-cinquantè aniversari del seu naixement, i resseguint la petjada profunda que el filòsof alemany Friedrich Nietzsche va deixar en la literatura catalana del tombant dels segles XIX al XX, voldria fer atenció, en aquest paper, sobre l'alè de la filosofia nietzscheana en el vitalisme de Joan Maragall, en la seua posició estètica, en alguns dels seus plantejaments ètics i en el rerefons literari d'alguna de les obres més conegudes del genial poeta modernista.

Joan Maragall és el poeta més destacat del Modernisme. Ras i pla, la figura de Maragall és la més important del moviment modernista literari, i, dins la seua obra, la poesia destaca especialment. Ens quedariem molt curts, si només atenguéssim el Maragall poeta i deixàssim de banda el teòric de la literatura, l'assagista o el pensador.

Maragall, com tots els genis, fou una figura polivalent i controvertida. D'extracció social burgesa, hauríem de suposar en ell un esperit bàsicament conservador. I no podem dir que no fos conservador: va escriure durant molts anys en un *Diario de Barcelona*, dirigit per Mañé i Flaquer, que era la veu de la burgesia catalana i un dels fars del conservadorisme de la industrial i expansiva Barcelona. El nostre poeta, al cap i a la fi, era un home d'ordre. I aspirava a una Catalunya que pogués viure en plenitud, en el marc d'una societat ordenada, dins una Espanya impossible, que acceptàs la seua pluralitat.

Joan Maragall

Com a bon conservador, Joan Maragall era catòlic. I mai no va amagar el lloc important que la fe va tenir en la seua vida. Però això no evità que el Maragall profundament catòlic, que el creient ansiós i delerós que ens deixà el «Cant espiritual», sentís fixació pels plantejaments del filòsof turmentat per excel·lència a causa de la qüestió religiosa: Friedrich Nietzsche.

Com també assumí, l'intel·lectual Maragall, la contradicció de considerar-se «home d'ordre», per damunt de tot, però també intentar evitar l'execució de Francesc Ferrer i Guàrdia, a través d'un article extraordinari, que, sens dubte, sempre haurà de formar part de qualsevol antologia de destacats del periodisme català: «La ciutat del perdó».

Maragall, paraula viva

Com a teòric de la literatura, Maragall ha passat a la història per la teoria de la paraula viva, que vingué a caracteritzar fortament un dels corrents del modernisme literari català. La teoria de la paraula viva s'enfronta als diversos formalismes imperants a l'època –parnassianisme, simbolisme...– i aposta per una poesia molt més entroncada amb el llenguatge quotidià, amb la realitat circumdant del poeta, amb la vida que glateix fora de les parets pètries de la torre d'ivori en què, voluntàriament, alguns poetes decideixen tancar-se.

Per a Maragall, la poesia és per tot arreu, i brolla en les situacions més impensades. Ell mateix posava, com a exemple, el d'aquells infants, en un petit poble al sud d'Ocitània, que, mentre miraven un cel estel·lat, es meravellaven: *li estèl·lo!* I en aquesta expressió, hi veia Maragall l'energia més pura de la poesia.

També defugia Maragall la visió decadentista de l'art. L'art, segons el nostre poeta, s'entroncava amb la vida, amb les experiències humanes compartides, en els succeïts que moldegen els sentiments de les persones. Per això, no va caure mai en la pompositat de considerar-se un «sacerdot de l'art», ni va sentir atracció per la visió heroica de l'artista que propugnava Carlyle.

Maragall, en canvi, sí que compartia amb una bona part dels modernistes un profund vitalisme. I aquest vitalisme, en bona part, l'havia begut de la filosofia de Friedrich Nietzsche. En termes del propi Maragall, la seua filosofia

desencadenava «una tempestat d'energies» que fructificaven en una nova orientació de l'obra poètica.

L'any 1898, any del que per al sentiment espanyolista fou el *Desastre colonial*, Maragall publicava a la revista *Catalònia* dos textos traduïts de l'obra de Friedrich Nietzsche: «A l'anar a sortir el sol» i «El coneixement pur», dos textos d'*Així parlà Zarathustra*,¹ així com *Troços del prefaci* de la mateixa obra.²

Al pròleg del primer grup de textos, Joan Maragall escrivia: «D'aquesta tempestat d'energies han brollat ara'ls CONTES D'UN FILOSOPH. Ab això ja podèu contar lo que vos hi espera: no pas aquella recreació superficial que vos poguessiu prometre de la paraula contes; no pas la meditació serena qu'esperaríeu dels d'un philosoph en un cert sentit de la paraula; ni tampoc l'atitllament transcendent d'un Renan o la efusió dolça y profunda d'un Guyau; sinó quelcòm singularment personal, violentament interessant, dolorosament viu, bon xich anguniós; però en resolució fort, y en reacció fecond».

Aquest posicionament «singularment personal», «violentament interessant», «dolorosament viu» i, per què no dir-ho, també «bon xich anguniós» guardava una relació molt directa amb allò que l'havia atret del filòsof que creà *Així parlà Zarathustra*.

La nació, el *Volksgeist* i l'empremta de Nietzsche

El Modernisme en general i Maragall en particular tenen com a objectiu fonamental aconseguir que la cultura catalana passi de ser una cultura regional, no polititzada, i satèl·lit de l'espanyola (com, al cap i a la fi, ho era la de la primera Renaixença), per convertir-se en una cultura plenament integrada a Europa, rebedora d'influència exterior, oberta al món, però alhora profundament entroncada en el propi país. En el tombant del segle XIX al XX, la

cultura catalana es nodreix, en part, de la creació del nacionalisme polític. I no es pot negar que aquest corrent polític, que sorgeix amb una força extraordinària, a redós dels continuats fracassos de l'Estat espanyol i de la presa de consciència de la intel·lectualitat catalana (i de la industrialització, factor importantíssim en tot aquest procés), troba en la filosofia de Nietzsche un instrument molt interessant per donar consistència als seus propòsits.

Maragall busca, en els seus poemes, l'entroncament amb l'ànima catalana, en la línia –ben pròpia de tot el període de la Renaixença– de recerca del propi *Volksgeist*, però alhora s'impregna, sense gaires complexos, d'influències externes. Comentant *La fi d'en Serrallonga*, Joan-Lluís Marfany afirma: «Tots comparteixen, a més del sentit “català” dels mites, el que Terry ha anomenat el tema heroic. Tots els personatges exhibeixen un vitalisme primitiu, espontani i sensual. Sabem, per la famosa carta a Coromines, que els homes d'acció fascinaran Maragall, i també que aquest estava encara el 1900 sota la influència de les seves lectures de Nietzsche, l'empremta del qual és evident en els *Cants*, en *En la mort d'un jove* i en el mateix *El Comte Arnau*. Però en les *Visions* aquesta fascinació va lligada a l'exploració de l'ànima catalana».³

Maragall duu aquesta fascinació per Nietzsche fins a terrenys ignots, desconeguts, que poc prefiguraven aleshores l'ús que se n'acabaria fent en el futur, però que constituïen un element de moda. En aquest sentit, i referint-se a l'«Oda a Espanya», comenta el mateix Marfany: «El tema, que ja s'insinua a *Els adéus*, a través de la imatge de Caïm, també és típica d'un moment en què a Europa es discuteix de la superioritat dels anglosaxons sobre els llatins –Maragall se'n fa eco–, en què els intel·lectuals catalans comencen a conèixer Nietzsche –Ma-

Friedrich Nietzsche

ragall s'hi entusiasma– i les seves concepcions sobre el cristianisme com a producte del fatalisme semític, i en què de l'expansió, les rivalitats i les lluites imperialistes, comencen a néixer formulacions racistes dels nacionalismes».⁴

Evidentment, Joan Maragall no va anar tan enfora en les seues formulacions, segurament marcat per la seua profunda ètica cristiana, que devia lluitar tant en determinats aspectes de la filosofia nietzscheana com amb les formulacions supremacistes i racials que varen començar a posar-se de moda al llarg del tombant de segle.

El comte Arnau, superhome?

Una de les teories més discutides de Friedrich Nietzsche és l'anomenada teoria del superhome, que ha servit tant als nacionalsocialistes per reivindicar la suposada superioritat de la raça «ària» com als anarquistes per veure-hi expressió de l'home sense lligams, sense fermances, símbol de la llibertat absoluta.

Per a Maragall, el comte Arnau simbolitza, per una banda, la llibertat de l'home. I, per l'altra, la llibertat del país. Al nostre poeta li costa molt desvincular la persona

1. Revista *Catalònia*, núm. 1, 1898, p. 13-15.

2. *Ibidem*, p. 18-20.

3. Joan-Lluís Marfany (1978). *Aspectes del Modernisme*. Ed. Curial: Barcelona (Biblioteca de Cultura Catalana; núm. 11).

4. Marfany. *Ibidem*, p. 104.

Una edició antiga d'*El comte Arnau*, de Joan Maragall.

de la col·lectivitat, i considera que la plenitud només es pot fer en un context de llibertat. Aquesta llibertat ha d'afectar tant la persona, cada individu concret, cada ciutadà, com el conjunt del país. Difícilment cada català, individualment, pot esdevenir una persona veritablement lliure si Catalunya no ho és.

Per aquest motiu, el comte Arnau representarà, a través de la recreació d'un mite profundament arrelat a la tradició catalana, el progrés del país. És la voluntat, és la perseverança, la intel·ligència i, al cap i a la fi, l'acció allò que portarà a aconseguir eixamplar les cotes de llibertat. Al mateix temps que representa la voluntat de futur, el comte Arnau representa allò més pur i contundent de la pròpia tradició nacional, de les pròpies arrels catalanes. I, de cara al futur, remarca l'acció, a través de la voluntat de ser.

En termes de Marfany, «Arnau és, exactament, allò que l'home ha d'aspirar a ser en aquest camí del progrés: "sentido de la tierra". Així, Arnau vol ser "la terra palpitant", i, efectivament, serà arbre, penya, mar esvalotat, aire que s'inflama, astre rutilant i, al capdavant i en conseqüència, "home sobrehome".⁵

La recreació del comte Arnau, doncs, combina aspectes d'univer-

salitat amb un profund arrelament a la terra, i vindica la llibertat i la voluntat a través d'una reivindicació, alhora, de caire profundament nacional(ista).

Sense Nietzsche, hauria estat possible?

Sense aquest alè nietzscheà que trobam a llargs passatges de l'obra de Joan Maragall, i en algun dels seus plantejaments més profunds, hauria estat possible l'impacte que Maragall va tenir en el Modernisme, en el pensament del seu temps i en la projecció futura del conjunt del país? «Tot això ens duu, és clar, a la qüestió de la influència de Nietzsche. Aquesta influència és òbvia, ja ha estat repetidament remarcada i no perdre el temps assenyalant els passatges, prou evidents, que en donen testimoniatge. Sí que voldria, però, rebatre ràpidament les interpretacions que tendeixen a atenuar-la. Aquestes interpretacions només troben en el text mateix un suport vaguíssim i parteixen de dos pressupòsits incorrectes. D'una banda, com ja he insinuat, miren la primera part del poema des del punt de vista de la continuació, que Maragall encara no havia escrit quan publicà *Visions & Cants* [...], i hi fan extensiva la problemàtica moral de la segona. D'altra banda, recolzen en la semi-condemna moral de Nietzsche en l'article necrològic que Maragall li dedicà el setembre de 1900, i en fer-ho ignoren que, segons pròpia confessió, *El comte Arnau* havia estat escrit "tres o cuatro años atrás". I això ens duu més a prop d'*En la mort d'un jove*, del *Cant de maig*, *cant d'alegria*, de les traduccions del *Zarathustra*, que no de *Federico Nietzsche*; això ens duu molt a prop d'aquests versos del *Cant de novembre*:

Gosa el moment;
gosa el moment que et convida,
i correràs alegre al teu combat:
un dia de vida és vida;
gosa el moment que t'ha sigut
[donat].⁶

Passat més d'un segle, podem fer totes les càbales que vulguem sobre quines haurien estat les característiques de l'obra de Maragall i el seu impacte en la societat, si el nostre poeta no hagués estat tocat per la filosofia de Friedrich Nietzsche. Segurament, el diàleg de Maragall amb ell mateix hauria estat diferent. Nietzsche li va aportar, d'una banda, la fascinació per una filosofia que primava la voluntat, que qüestionava l'ordre establert, que donava arguments per a la creació de la nació i que posava en un lloc destacadíssim la voluntat com a motor de la Història. I, d'altra banda, l'ateisme militant de Nietzsche, la seua crítica de la moral judeo-cristiana i la seua visió del cristianisme com a anul·lador de les potències humanes el situaven talment enfront de les conviccions profundes del filòsof germànic. La fe de Maragall hauria estat tan profundament pensada, tan meditada, tan polièdrica, si el nostre pensador no s'hagués trobat la pedra a la sabata de la filosofia de Nietzsche?

No crec que, a hores d'ara, tenguí gaire sentit posar-nos a fer conjectures sobre aquestes qüestions. El que resta clar, en tot plegat, és que la filosofia de Nietzsche va deixar una petjada profunda tant en els plantejaments estètics de Maragall com en la seua manera de fer entendre la construcció de la nació i el bastiment dels fonaments de la cultura nacional. I, només que sigui per aquest aspecte concret de la tasca maragalliana, ja mereix la pena de remarcar-ne la influència.

BERNAT JOAN I MARÍ ■

5. Marfany. *Ibidem*, p. 132.

6. Marfany. *Ibidem*, p. 132.